

LIETUVOS VIEŠOSIOS TEISĖS IKI XVIII A. PABAIGOS ISTORIJOS TYRIMŲ BŪKLĖ IR PERSPEKTYVOS

Jevgenij Machovenko

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros profesorius
socialinių mokslų daktaras (HP)
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 2 36 61 75
El. paštas: jevgenij.machovenko@tf.vu.lt

Straipsnyje nagrinėjami LDK viešosios teisės istorijos tyrimų metodologiniai pagrindai, aptariama LDK viešosios teisės istorijos tyrimų spragos ir jų šalinimo perspektyvos, kaip alternatyva tradicinei LDK teisės vientisumo doktrinai pateikiama pliuralistinė tos teisės vizija.

In the article methodological bases of research of history of public law of Lithuania to the end of 18th century are examined, problems of study of history of public law and methods of solution are discussed. As the alternative of that existing doctrine is proposed the pluralistic concept of Lithuanian public law.

Įvadas

Per pastaruosius dvidešimt metų Lietuvos teisės istorijos moksle vyko daug kokybinių pokyčių. Grįžimas į Vakarų teisės mokslo erdvę, bendradarbiavimas su užsienio kolegomis, mobilumas, prieiga prie naujausių tyrimų rezultatų, akademinės laisvės principo įgyvendinimas atvėrė daugelio senų teisės mokslo problemų išsprendimo perspektyvą. Atsirado alternatyva iki tol taikytai metodologijai, naujos tam tikrų mokslo klausimų vizijos, galimybė jas aprobuoti ir skleisti. Kiek šiomis alternatyvomis ir galimybėmis jau pasinaudota, ką dar galima atlikti, dar kokias kliūtis reikia įveikti? Visi šitie klausimai yra aktualūs, juos būtina kelti ir aptarti. 2011 m. vasario 7 d. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto organizuotoje mokslo konferencijoje „Viešosios teisės tyrimai:

būklė ir perspektyvos“ pirmą kartą pamėginta atlikti Lietuvos viešosios teisės tyrimų per dvidešimtmetį reviziją neapsiribojant kuria nors viena teisės mokslo šaka ar nedidele giminingų šakų grupe. Perskaitytų pranešimų ir vykusių diskusijų tematika aprėpė teisės istoriją ir teisės teoriją, visas materialiosios ir procesinės viešosios teisės šakas. Konferencijoje išsakytos pozicijos ir pristatyti rezultatai verti platesnės sklaidos, skirti daug platesnei nei konferencijos dalyviai auditorijai. Šis straipsnis yra autoriaus mėginimas pasidalyti savo pozicija su kolegomis, ypač akcentuojant tas mintis, kurių kilo iš diskusijų ir bendradarbiavimo su kolegomis konferencijai pasibaigus, ir tas idėjas, kurių nespėta pristatyti dėl reglamento laikymosi ar nebuvo pateikta, nes neatitiko pasirinkto konferencijos formato.

LDK viešosios teisės istorijos tyrimų metodologiniai pagrindai

Istorinėje teisės literatūroje Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (toliau – LDK) dažniausiai suvokiama kaip viena valstybė, veikusi kaip vientisas politinis ir teisinis organizmas tiek vidaus gyvenime, tiek tarptautinėje arenoje. Atitinkamai visa viešoji teisė, galiojusi Lietuvoje iki XVIII a. pabaigos, priskiriama šitai valstybei ir tiriama daugiausia iš Lietuvos Statutų. Čia dabartinė teisės ir valstybės samprata taikoma viduramžių Lietuvos realijoms, žinoma, su išlyga, kad toje valstybėje bajorų luomas buvo valdantysis, o kitų luomų nariai turėjo tenkintis daugmaž ribota savivalda. Teigiama, kai tokią padėtį įtvirtinusios normos buvo bendra LDK viešoji teisė, susiformavusi pirmojoje XV a. pusėje.

Alternatyva tokiai LDK teisės vientisumo doktrinai yra pliuralistinė tos teisės vizija. Visų pirma ji netapatina LDK kaip valstybės ir kaip tarptautinių santykių subjekto. LDK buvo valstybė tik bajorams, tik jie turėjo nuolatinį tiesioginį teisinį ryšį su valstybe, buvo jos piliečiai. Miestiečiai buvo tik savo miesto piliečiai, tik jam prisiekdavo ištikimybę, magistratas vykdė jų atžvilgiu valstybės funkcijas ir visos miesto bendruomenės vardu palaikė ryšius su didžiuoju kunigaikščiu ir kitomis LDK institucijomis. Dvasininkams valstybė buvo jų Bažnyčia, nuo XI a. pabaigos turėjusi beveik visus valstybės požymius. Karaimams, totoriams, žydams ir romams (čigonams) valstybė buvo jų bendruomenė. Valstiečiams valstybės funkcijas vykdė jų kaimo ar valsčiaus bendruomenė, o kur tokios nebuvo, – jų pono dvaro adminis-

tracija. Kitaip tariant, konkrečiam žmogui valstybė buvo ta organizacija, su kuria jis turėjo nuolatinį teisinį ryšį, į kurią galėjo tiesiogiai kreiptis ir iš kur gaudavo visą komplektą teisinių paslaugų, už kurias privalėjo atsilyginti atlikdamas prievolės ir mokėdamas mokesčius.

Tarptautiniuose santykiuose didysis kunigaikštis atstovavo ne tik aristokratinei (bajorų) Lietuvos valstybei, bet ir visam konglomeratui įvairių savavaldžių bendruomenių, su kuriomis turėjo nuolatinį tiesioginį teisinį ryšį kaip patronas, senjoras arba ponas. Kitaip tariant, LDK kaip tarptautinių santykių subjektas buvo visų bendruomenių arba korporacijų junginys, piramidė su valdovu viršūnėje. Tos korporacijos taip pat turėjo tam tikrą ribotą tarptautinį subjektiškumą, pavyzdžiui, išliko sričių seimų sutartys, sudarytos su Rygos miesto magistratu. Kai matome žemėlapyje fragmentą su užrašu „LDK“ – turime būtent LDK plačiuoju požiūriu, kaip tarptautinių santykių subjekto, teritorinę išraišką.

Kiekviena tokia korporacija buvo alternatyva bajorų valstybei, kiekviena kūrė ir taikė savo teisę. Vadinasi, toje pačioje teritorijoje greta bajorų teisės turime daugybę alternatyvių teisės subsistemų. Sutikdami, kad viduramžių Lietuvos teisė buvo pliuralistinė¹, turime pripažinti ir viešosios, ir privatinės teisės pliuralizmą – kiekviena teisės subsystema turėjo savo viešąją ir savo privatinę teisę. Todėl pirmasis to

¹ Pasak H. Bermanno, pliuralizmas yra būdingiausias Vakarų teisės tradicijos bruožas, būtent jis skatina Vakarų politinio ir ekonominio gyvenimo pliuralizmą, užtikrina ir teisės raidą, ir teisės viršenybę, ir pagaliau visuomenės laisvę, politinę bei ekonominę pažangą [7, p. 26–27].

meto viešosios teisės tyrimo lygis yra tokių atskirų bendruomenių, pavyzdžiui, miestų, viešosios teisės tyrimai. Visais tokiais atvejais objektas yra galiojusi teisė, o rezultatai turi lokalią reikšmę, teisiškai apibūdina tik vieną korporaciją.

Antrasis tyrimo lygis būtų tokių viešųjų teisių lyginamoji analizė siekiant atskleisti tapačius elementus ir iš to išvesti bendrus teisės principus ir normas, kurių visuma jau nėra realiai kažkur galiojusi teisė. Jos ir neužtektų realiam gyvenimui reglamentuoti, nes daugelį visuomeninių santykių reguliavo specifinės vietinės normos, kartais tokios skirtingos, kad iš jų būtų problemiška išvesti kokią bendrą taisyklę. Tarkime, skirtinguose LDK miestuose burmistrų (kurių buvo nuo 1 iki 4) kadencija svyravo nuo vieno mėnesio iki 10 metų [2, p. 179–182; 3, p. 262; 18, p. 196–197; 19, p. 106; 27, p. 179]. Iš čia būtų galima išvesti bendrą taisyklę, kad burmistrai renkami tam tikrai kadencijai. Tačiau daugelyje kitų miestų vietoj rinkimų buvo kooptavimas, o vietoj kadencijos – pareigų ėjimas iki gyvos galvos. Buvo atskirų miestų viešoji teisė, bet nebuvo bendros miestų viešosios teisės – tai viena iš daugybės mokslininkų sukurtų kategorijų, ji egzistuoja tik mokslo darbuose.

Trečiasis lygis būtų tokių išvestinių viešųjų teisių lyginamoji analizė siekiant atskleisti tapačius elementus ir iš to išvesti dar bendresnius teisės principus ir normas. Tačiau bendra LDK, kaip viso konglomerato įvairių savavaldžių korporacijų, viešoji teisė yra dar didesnė abstrakcija, dar labiau atitraukta nuo realaus gyvenimo, nors, žinoma, turi tam tikrą pažintinę vertę.

Kitaip negu ši išvestinė mokslinė kategorija bendra bajorų valstybės viešoji tei-

sė turi būti tiriama ir kaip realiai galiojusi teisė, tik čia būtina nustatyti chronologines jos ribas. Mūsų manymu, negalima kalbėti apie bendrą viešąją bajorų valstybės teisę XV a. pradžioje, kaip tai daroma, pavyzdžiui, Lietuvos teisės istorijos vadovėlyje [6, p. 37], nes būtent tuomet išsiskyrė centrinės LDK žemės – Vilniaus ir Trakų – pagal 1413 m. Žemės privilegiją tapusios vaivadijomis. Jose buvo įsteigtos vaivadų ir kaštelionų pareigybės, numatyta įsteigti luominius bajorų teismus, vietos aristokratijai suteikti lenkų šlėktų herbai (kitos žemės tapo vaivadijomis tik XVI a. pradžioje). Viešosios teisės nustatoma luominė visuomenės struktūra ir luominis teisės suskirstymas nusistovėjo tik XVI a. viduryje, kai Antrasis Lietuvos Statutas sulaukė stambiųjų ir tarnybinių bajorų teises, taip pat atskyrė bajorus nuo miestiečių ir valstiečių. Būtent Antrajame Lietuvos Statute buvo įtvirtinti 1564–1565 m. administracinio suskirstymo, vietos valdymo, seimo, pavietų seimelių ir teismų reformų rezultatai ir būtent nuo 1566 metų turime suvienodintą teisėkūrą, valstybės valdymą ir teisingumo vykdymą aristokratinėje Lietuvos valstybėje, bendras pilietines bajorų teises ir susiformavusią politinę tautą, atskirtą nuo visų kitų luomų. Darytina išvada, kad aristokratinės valstybės, viešoji teisė iki 1566 m. yra tokia pat išvestinė mokslinė kategorija kaip ir, pavyzdžiui, miestų viešoji teisė, o tiriant bajorų viešąją teisę po 1566 m. sutampa pirmasis ir antrasis tyrimo lygis.

Tiriant iki XVIII a. pabaigos Lietuvoje galiojusią viešąją teisę tenka abstrahuotis nuo dabartinio teisės mokslo nubrėžtos viešosios ir privatinės teisės ribos ir tarti,

kad ši riba yra istoriškai kintanti kategorija, kitaip sakant, spėti, kad santykiai, šiuomet reguliuojami privatinės teisės normomis, kadaise galėjo priklausyti viešosios teisės reguliavimo sričiai, ir atvirkščiai. Antai iki XV a. vidurio LDK bajorų tėvonija buvo tvarkoma alodo teisėmis, t. y. buvo laisva ir nevaržoma nuosavybė, jai perleisti nereikėjo valdovo leidimo, iš jos turėjimo nekilo jokios politinės valdžios, jokios jurisdikcijos ar imuniteto, savininkas dėl šios žemės nebuvo susietas feodalinio pobūdžio santykiais su kitais žemvaldžiais, nebuvo kažkam senjoras ar vasalas. Būtent tokį tėvonijos statusą įtvirtino 1387 m. didžiojo kunigaikščio privilegija LDK bajorams katalikams. Tačiau jau 1529 m. Lietuvos Statutas įtvirtino įvykusią tėvonijos metamorfozę – tėvonija neteko alodinės nuosavybės bruožų, nes su jos turėjimu buvo susieta karo tarnyba ir kitos viešojo pobūdžio prievolės, buvo apribota disponavimo teisė, savininkui suteikta jurisdikcija dvaro gyventojų atžvilgiu. Tėvonija perėjo iš privatinės į viešosios teisės reguliavimo sritį [plačiau žr.: 11].

Taip pat reikia skaitytis su tokia potencialia galimybe, kad tos pačios normos vienoje subsistemoje priklausė viešajai, o kitoje – privatinei teisei. Pavyzdžiui, kai pasaulietinėje Lietuvos teisėje pagrindinė žemės nuosavybės forma buvo alodas, priskirtinas privatinei teisei, bažnytinėje žemėvaldoje vienintelė forma buvo beneficija, reguliuojama viešosios teisės.

Mūsų manymu, bendras metodologinis Lietuvos viešosios teisės istorijos tyrimų pagrindas turėtų būti sociologinė teisės samprata, nes ji leidžia į teisę žvelgti ne tik kaip į pozityviosios teisės normų ir principų

visumą, bet ir kaip į gerokai platesnį socialinį reiškinį – teisinę sistemą, koncentruotą Lietuvos tautos istorijos, kultūros, socialinių vertybių, jų suvokimo išraišką. Teisinė sistema laikytina autonomine visuomenės, kaip savavaldės sistemos, subsistema, gebančia savarankiškai nustatyti savo vidinę raidą, kad galėtų tinkamai atlikti jai aukštesnės sistemos priskirtas funkcijas. Priariame mokslininkams, laikantiems pagrindinėmis funkcinėmis teisinės sistemos subsistemomis teisėkūros (institucijų ir procedūrų, teisės normų ir jų šaltinių), jurisdikcijos (teisės taikymo) ir jurisprudencijos (teisės pažinimo ir mokymo) sistemas (žinoma, šios subsistemos iš dalies „persidengia“, nes, pvz., ne visada įmanoma nustatyti, kada teisė kuriama, o kada taikoma, kada doktrina yra tik mokslas, o kada ji turi norminę reikšmę) [plačiau žr.: 9]. Tai suponuoja kompleksinį viešosios teisės istorijos tyrimą, kurio objektas būtų ne tik atitinkamų teisėkūros ir jurisdikcijos segmentų vystymasis, bet ir atitinkama jurisprudencijos raidos dalis.

Be abejo, Lietuvos viešosios teisės istorija turi būti tiriama Vakarų teisės tradicijos, kurioje susiformavo ir plėtojasi Lietuvos teisinė sistema, istorijos kontekstu, remiantis šios tradicijos vizija, pateikta H. Bermano monografijoje „Teisė ir revoliucija“, ir plačiai naudojant lyginamąjį tyrimo metodą.

Teisė „auga“ kartu su ją sukūrusia visuomene, ir tas augimas yra daugiau negu paprastas stichiškas prisitaikymas prie besikeičiančios aplinkos – teisė keičiasi dėl joje „įmontuoto“ kaitos mechanizmo. Mūsų manymu, H. Bermanas taikliai pažymėjo, kad „teisė ne tik tęstinė; ji turi

istoriją. Ji pasakoja istoriją“ [7, p. 26]. 2009 m. habilitacijos procedūrai teikiamų darbų apžvalgoje [14] apibūdiname teisės istoriją kaip tam tikriems dėsningumams pavaldų kryptingą įprasminimą teisės „įkorporimą“ į kokybiškai vis aukštesnį „laiptą“. Sutinkame, galima rasti laikų, kai teisė tam tikrame regione „žygiavo atgal“, pavyzdžiui, sužlugus Vakarų Romos imperijai, išgaliojo žemesnio išsivystymo lygio germanų teisė. Tačiau tai visada buvo laikinas reiškinys. Imant teisės istoriją globaliai, teisė žygiavo ir tebežygiuoja sėkmingai. Galiojanti teisė yra paveldas, kuriam sukurti prireikė darbo, dirbto kelių tūkstantmečių. Kiekviena karta teisėkūros subjektų daugiausia naudoja prieš tai sukurtais mechanizmais, procedūromis ir normomis, juos pasitelkusios sprendžia aktualius uždavinius (šie iš tikrųjų keičiasi greitai, kaip ir visa socialinė, ekonominė, politinė aplinka). Todėl teisės istorijos tyrimai visada yra aktualūs – jie leidžia pažinti galiojančią teisę ir formuoja būsimos teisės viziją, taip pat gali padėti išspręsti nūdienos įstatymų leidėjo ir taikytojo problemas.

Antai 2011 m. vasario 7 d. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto organizuotoje mokslo konferencijoje „Viešosios teisės tyrimai: būklė ir perspektyvos“ vykusiose diskusijose teisininkai praktikai papriekaištavo teoretikams dėl polinkio nepripažinti viešojo pobūdžio sutarčių ir apskritai šios problematikos ignoravimo. Lietuvos teisės paveldas čia tikrai padėtų, nes viduramžių Lietuvoje viešosios sutartys buvo labai paplitusios. Klostėsi sutartiniai didžiojo kunigaikščio ir prisijungusių slavų žemių gyventojų ryšiai – šie pripažindavo didžiojo

kunigaikščio valdžią, o valdovas mainais toleravo provincijų teisę, papročius ir religiją. Šių sutartinių ryšių išraiška buvo vadinamosios sričių privilegijos, nuo XIV a. pabaigos nustačiusios provincijų teisinę padėtį, suregulavusios centrinių ir vietinių institucijų santykius, teisingumo vykdymą ir kt.² Taip pat seniai yra nustatytas Žemės privilegijų, skirtų bajorams ir galiojusių visoje aristokratinėje Lietuvos valstybėje (iš čia toks jų pavadinimas, Žemė = LDK), sutartinis pobūdis [žr., pvz., 17]. Ekonominis ir politinis bajorijos išgalėjimas (kaip ir visur viduramžių Europoje galiojo specifinis feodalinis principas – „kieno žemė, to ir valdžia“) ir sudėtinga valstybės vidaus ir užsienio padėtis vertė didįjį kunigaikštį ieškoti bajorijos paramos. Valdovu buvo renkamas tas pretendentas, kuris sutikdavo saugoti ir plėsti bajorų teises, išdėstytas Žemės privilegijoje, pasirašomoje po karūnavimo. Po Liublino unijos tokios sutarties forma buvo *pacta conventa*. Šis dokumentas nustatė karaliaus teisinę padėtį ir reguliavo karaliaus ir bajorų santykius. Jeigu karalius tris kartus atsisakydavo pasirašyti arba vykdyti *pacta conventa* (tekstą parengdavo ir patvirtindavo bajorai rinkiminiame seime), bajorai turėjo teisę iš-

² Iki mūsų dienų išliko 23 tokios privilegijos, bet jų buvo daugiau, nes istorijos šaltiniuose paminėta dar 19 neišlikusių privilegijų (yra klaidinga nuomonė, kad sričių privilegijos buvo leidžiamos iki Pirmojo Lietuvos Statuto. Iš tikrųjų septynios tokios privilegijos buvo išleistos Pirmojo Lietuvos Statuto galiojimo metais, Antrojo Lietuvos Statuto galiojimo laikais – dar dvi ir galiojant Trečiajam Lietuvos Statutui – dar trys). Sričių privilegijos nebuvo kodifikuotos. Dauguma jų nuostatų neturėjo praktinės reikšmės jau XVI a. pabaigoje, bet kai kurios normos galiojo iki pat Abiejų Tautų Respublikos žlugimo, pvz., 1699 m. ATR patvirtino Polocko ir Vitebsko bajorų teisę rinkti vaivadą pagal jų sričių privilegijas [plačiau žr.: 12, p. 25–31].

rinkti naują karalių. Akivaizdūs sutartiniai ryšiai siejo valdovą ir miestų bendruomenes. Inicijavę Magdeburgo teisės įvedimą miestiečiai mainais už mokesčius ir politinę paramą valdovui gaudavo savivaldos teisę, asmens laisvę, turto neliečiamumą, prekybos ir amatų monopolį (ta aplinkybė, kad savivaldos suteikimas vyko lakoniškos valdovo privilegijos pavidalu, neturėtų klaidinti skaitytojų. Čia turime sutartį, o ne įstatymą). Na o vasalinės sutartys yra gausiausia viešųjų sutarčių grupė, galima teigti, klasikinis tokio santykių reguliavimo pavyzdys (vasaliteto doktrina susidomėjęs teisininkas praktikas gali susipažinti su ja, pavyzdžiui, lengvai prieinamoje H. Bermano knygoje [7, p. 395–418]).

Čia dar ne visas sąrašas viešųjų sutarčių, žinomų viduramžių Lietuvos gyventojams. Be abejo, būtų neįmanoma tiesiog atgaivinti kokią nors viduramžių teisės institutą (ir nereikia, ir už tai neagituojame), bet susipažinti su tam tikrais viduramžių teisės doktrinos elementais būtų naudinga, ypač tiems šiuolaikiniams teisininkams, kurie perdeda norminio teisės akto pranašumus ir jo pagalba reguliuoja tuos santykius, kuriuos mūsų pirmtakai reguliavo sutartimis, teisminių precedentu, papročiu. Nekvestionuojama, kad dabartinė teisė nustato detalai reglamentuotas procedūras ir griežtą įstatyminę formą siekdama užtikrinti žmogaus teises ir laisves. Bet visa tai turi ir neigiamą pusę – tos formos ir procedūros tampa teisinio reguliavimo kliūtis. Visuomenės gyvenimas darosi vis spartesnis, teisėkūros subjektai turi į tai atsižvelgti, bet juos saisto nustatytos formos ir procedūros – santykiams reguliuoti reikia priimti įstatymą, o ištaisyti į jį įsibrovusią klaidą gali tik kitas įstatymus ir

t. t. Ten, kur didelę reikšmę turi teisinis precedentas ir norminė sutartis, daug klausimų paliekama pačių teisės subjektų diskrecijai, plati svetimos teisės recepcija ir plačios galimybės sukurti vietinės ir recepuotos teisės sintezę ir kt. (viduramžių Lietuva priklausė kaip tik tokiai teisinei erdvei), teisinis reguliavimas lankstesnis ir operatyvesnis. Dažnai tenka girdėti, kad mūsų visuomenė dar nėra pasirengusi reguliuoti viešuosius santykius sutartimis, remtis teisės precedentais ir t. t. Pritarti tokiai vizijai reiškia konstatuoti, kad modernioji visuomenė yra nepajėgi reguliuoti savo gyvenimo kitaip negu valstybės išleistu įstatymu, nemoka naudotis alternatyvomis valstybinei teisei, kurios buvo pirmtakų kasdienybė. Pavyzdžiui, 1531 m. Vitebsko srities bajorai ir dvasininkai, nelaukdami valstybės pagalbos, susitarė valstiečių atžvilgiu laikytis bendrų normų, reikalauti iš jų tokių pat prievolių ir apskritai sudaryti jiems tokias pat sąlygas, kad jie nieieškotų sau naujo pono. Jie tai padarė imdami pavyzdį iš Polocko bajorų, kurie buvo tai padarę anksčiau. Šios bendros normos buvo patikslintos 1551 m. ir 1553 m. perimtos didžiojo kunigaikščio, kuris įvedė jas ir savo dvaruose [4, p. 191–193; 5, p. 38–41, 42–44].

LDK teisė rėmėsi aiškiu principu – kai teisiniams santykiams reikia reguliavimo, jis turi būti užtikrintas, todėl galima pasinaudoti kiekviena tinkama norma, nepaisant jos kilmės ir priėmimo aplinkybių. Teismai kartais susidurdavo su tokiais visuomeniniais santykiais, kurių nereguliavo nei Statutas, nei kokie kiti norminiai aktai, nei paprotinė teisė. Trečiasis Lietuvos Statutas tokiais atvejais leisdavo teisėjams teisti pagal savo sąžinę ir „kitas krikščio-

niškas teisės“ (IV skyriaus 54 straipsnis) [1, p. 235]³, suprantamas kaip kitose Europos šalyse tuomet galiojusi bajorų teisė. LDK bajorams tokia teisė nebuvo svetima, jiems buvo svetima LDK miestiečių arba LDK valstiečių teisė, bet ne Prancūzijos ar Lenkijos bajorų teisė. LDK bajorų luomas buvo integruotas į Europos bajoriją, ir visi bajorai krikščionys laikė save giminaičiais (luominė giminystė). Vienoje šalyje pripažintas bajoru asmuo buvo laikomas bajoru ir visose kitose Europos šalyse⁴ (tą patį galima pasakyti ir apie kitus luomus).

LDK buvo sukurtas ne geresnis ar menkesnis už dabartinį, o tiesiog kitoks teisinio reguliavimo modelis. Jo nedera idea-

³ Palyginti galima nurodyti, kaip šis klausimas sprendžiamas kanonų teisėje: *Codex iuris canonici* 20 straipsnyje nustatyta, kad, nesant tinkamų aiškių normų, taikytiną normą reikia išvesti remiantis analogija, bendraisiais teisės principais, atsižvelgiant į kanoninį teisingumą, nuolat vyraujančią doktriną ir Romos kurijos stilių ir praktiką.

⁴ Trečiasis Lietuvos Statutas nereikalavo taikyti bajorų atžvilgiu pirmiausia Lenkijos, o ne kurios kitos šalies teisę. Tačiau Lenkijos teisė buvo labiau žinoma LDK, todėl teisėjams ji buvo tinkamesnė, ją buvo lengviau taikyti. LDK bajorai nenorėjo naudotis siauresnėmis teisėmis negu naudojami Lenkijos bajorai. Ką turėjo Lenkijos bajorai, tą ir jie turėjo gauti. Bajorai laikė galiojančiomis LDK tas Lenkijos teisės normas, kurios suteikdavo jiems papildomų teisių, duodavo kokių pranašumų kitų sluoksnių atžvilgiu, leisdavo jiems apriboti didžiojo kunigaikščio valdžią. Pvz., Lenkijoje nuo 1347 m. galiojo draudimas siųsti bajorų kariuomenę už valstybės sienų. LDK ši norma nebuvo oficialiai pripažinta, bet bajorai laikė ją galiojančia ir veikė pagal ją. LDK teismų praktikoje Lenkijos teisės normos buvo taikomos ir dėl netvarkos publikuojant įstatymus. Nesuigaudę šiuose dalykuose teismai sprendavo bylas pagal bet kokią tuos santykius reguliuojančią normą, atrastą kuriame nors rinkinyje ar teismo knygoje. Žinoma, toks teismo sprendimas galėjo būti panaikintas nagrinėjant bylą apeliacijos tvarka aukštesnės instancijos teisme, tačiau buvo sunku įrodyti, kad ta norma iš tikrųjų buvo skirta tik Lenkijai. Tam tikros Lenkijos teisės normos buvo taikomos teismų dėl šališkumo ir piktnaudžiavimų nagrinėjant bylas. Apskritai nėra pagrindo kalbėti apie plačią Lenkijos teisės recepciją LDK.

lizuoti. Teisinis lankstumas nesaugojo nuo korupcijos, šališkumo nagrinėjant bylas, bajorų savivalės ir kt. Tačiau jis egzistavo mūsų krašte 500 metų, ir tai yra pakankamas terminas tokio teisinio reguliavimo modelio gyvybingumui ir veiksmingumui pripažinti ir iš jo truputį pasimokyti.

Pripažįstant bendra teisės istorijos mokslo paradigma kokybišką teisės augimą, vykstantį ir dėl pokyčių visuomenėje, ir dėl vidinių teisinės sistemos egzistavimo dėsnių, galima atskleisti tris svarbiausius teisės tipus: senovės, viduramžių ir modernioji teisė. Skirtingose šalyse jų chronologija skiriasi. Tarkim, Lietuvoje „senovės“ teisė egzistavo iki 1387 m., kai buvo atsisakyta gentinės teisinės lygybės ir pradėta kurti luominio pobūdžio teisė, vieniems žmonėms teikti ypatingas teises (privilegijas), o kitiems – skirti ypatingas teises pareigas. „Modernioji“ teisė galioja nuo 1918 m., kai vėl buvo įtvirtinta lygybė, bet jau kokybiškai aukštesnė – pilietinė – lygybė, o 1387–1918 m. mūsų teisė buvo „viduramžių“. Šie teiginiai ne kartą buvo aprobuoti autoriaus skaitytuose pranešimuose mokslo konferencijose, paskelbtuose mokslo darbuose, jau kelis metus yra dėstomi studentams, bet iki šiol sulaukia prognozuojamos ir visiškai suprantamos auditorijos, nuo mokyklinio suolo pripratusios prie tradicinės Vakarų pasaulio chronologijos, reakcijos. Gal būtų nesunku pritarti pačiai tipologijai, bet chronologija iš tikrųjų atrodo „eretiška“, nes Lietuvos atveju didžioji dalis „tradicinių“ („istorinių“) viduramžių atsiranda senovės teisės epochoje, o „teisiniai“ viduramžiai be „istorinių“ vėlyvųjų viduramžių apima dar renesansą ir didelę dalį naujųjų laikų.

Taip pat sunku pritarti tam, kad antika nėra išskiriama kaip kokybinis teisės raidos etapas, vadinasi, yra padalyta tarp senovės ir viduramžių teisės.

Tačiau Hamurapio teisynas (XVIII a. pr. Kr., Babilonas), Salijų įstatymas (pati V a. pabaiga, Frankų karalystė) ir 1340 m. Prūsų žemės teisynas (kaip spėjama, taikytas ir Žemaitijoje) dar nežinojo luomų, su viešojo pobūdžio prievolėmis susietos žemėvaldos ir apskritai visų kitų iš to plaukiančių dalykų, todėl visi trys teisės paminklai yra tos pačios teisinės kultūros produktas. Lygiai taip pat XIII a. prancūzų Bovės kutimai, XVI a. Lietuvos Statutai, 1832 m. Rusijos imperijos įstatymų sąvadas yra luominio pobūdžio, iš kurio plaukia visos kitos jų savybės, vadinasi, visi jie yra tos pačios teisinės kultūros produktas. Pavadinsime pirmųjų trijų aktų epochą ne senove, bet gentinės teisinės lygybės epocha, o pastarųjų trijų aktų – ne viduramžiais, bet luominės teisės epocha, ir galėsime tikėtis daug palankesnės kolegų reakcijos.

Teisės istorikams dažniau negu kitų teisės mokslų atstovams tenka susidurti su mąstymo stereotipais. Žodis „viduramžiai“ (o dar labiau – „senovė“) suponuoja mintį apie netobulą, archajišką, primitivią, apskritai menko lygio teisę. Terminas „viduramžių teisė“, vartojamas kalbant apie Lietuvoje iki 1918 m. taikytą viešąją teisę, stebina ar net gąsdina. Tačiau mūsų nestebina teiginys dėl 1588 m. Lietuvos Statuto normų galiojimo Lietuvoje iki 1840 m., o Kairiakrantėje Ukrainoje – ir XX a. pradžioje, kaip ir anglų nestebina tas faktas, kad 1215 m. Didžioji laisvių chartija yra oficialiai pripažintas galiojantis konstitucinis aktas. Teisė skirta tenkinti visuomenės

poreikius, yra tik priemonė, kuri gali pasirodyti tinkama ar netinkama priklausomai nuo užsibrėžto tikslo. Kol nėra tam tikrų santykių, nereikia ir atitinkamų teisės normų. Netobula ir archajiška yra ta teisė, kuri nesugeba sureguliuoti egzistuojančių visuomeninių santykių, atsilieka nuo visuomenės gyvenimo. Mums nepakaktų Lietuvos Statutų normų, bet ir XVI a. Lietuvos gyventojams visai be reikalo būtų didelė dauguma mūsų modernios teisės normų. Galiojusi teisė buvo sukurta ne mūsų ir skirta ne mums, ir išvados dėl teisės tobulumo, pažangumo ar išsivystymo lygio būtų korektiškos tik žvelgiant į ją amžininko akimis. Dažnai teigiama, kad šiuolaikinė teisė yra sudėtingesnė negu viduramžių. Negalima tam pritarti, nes kaip tik viduramžių teisėje subsystemų buvo gerokai daugiau negu yra šiuolaikinės teisės šakų, ir egzistavo veiksmingi kolizijų sprendimo mechanizmai. Kad ir kaip būtų, teisės „sudėtingumas“ iš esmės apibūdina teisę tik kiekybiškai ir neturėtų būti suprantamas kaip kokybinė jos charakteristika, kaip teisės „tobulumo“ požymis.

Senovės, viduramžių ar moderniaja laikytina ne tik pozityvioji teisė, bet ir kiti teisinės sistemos elementai. Žinoma, tam tikros teisinės sistemos „patalpinimas“ tarp senovės, viduramžių ar moderniosios teisės yra sąlyginis, jis tik parodo „vidutini“ tos sistemos elementų lygį, tai siekiant mokslo tikslų atliktas įvairių teisinės sistemos elementų niveliavimas. Visi teisinės sistemos elementai yra glaudžiai susiję ir tarp jų visada yra pažangesnių elementų, kurie kaip lokomotyvas „traukia“ visus kitus į aukštesnį laiptą. Romanų–germanų teisės tradicijoje lokomotyvo funkciją

vykdo jurisprudencijos subsystema⁵, todėl, tiriant Lietuvos viešąją teisę, jurisprudencijai turėtų būti skirtas ypatingas dėmesys.

LDK viešosios teisės istorijos tyrimų spragos ir jų šalinimo perspektyvos

Iš visų Lietuvoje iki XVIII a. pabaigos egzistavusių alternatyvių teisės subsystemų daugiausia dėmesio istorinėje teisės literatūroje skirta aristokratinės Lietuvos valstybės teisei, ypač jos viešajam segmentui. Tai nesunku suprasti, iš tikrųjų bajorų valstybė buvo visų tų savavaldžių bendruomenių ar korporacijų konglomerato branduolys, vienintelė organizacija, visiškai atitikusi valstybės sąvoką, pagrindinė šios teritorijos tautų atstovė tarptautinėje arenoje, o jos teisė buvo vienintelė kodifikuota pasaulietinė teisės subsystema, Lietuvos Statutai – vieni iš pažangiausių (o gal ir tobuliausių) to meto Europos teisynų ir t. t. Garbinga šios valstybės ir jos teisės istorija įkvėpė 1831 m. ir 1863 m. sukilėlius, XX a. pradžios laisvės kovotojus. Jos puslapiuose ieškojo medžiagos oficialūs Rusijos imperijos istorikai, sukūrę vadamosios Lietuvos–Rusijos valstybės ir teisės doktriną. Būtent šia istorija pirmiausia remiasi Baltarusijos, Ukrainos, iš dalies ir Lenkijos istorikai, pateikdami savo tautų valstybingumo raidos vizijas. Nenuostabu, kad kitų teisės subsystemų istorija buvo ir

yra jos šešėlyje. Bažnytinė teisė apskritai retai būna pasauliečių tyrimų objektas, o tyrėjams dvasininkams LDK yra tik viena iš istorinių Bažnyčios provincijų, tolima nuo tų centrų, kur buvo kuriama kanonų teisė. Žydų, karaimų, totorių ir romų, lygiai kaip ir valstiečių teisės tyrimai dažniausiai yra dalis platesnių jų papročių, buitės, kultūros istorijos studijų. Specialūs miestų teisės tyrimai atliekami dažniau, bet ir šie negali lygintis populiarumu su aristokratinės valstybės ir teisės studijomis (pvz., per pastaruosius dvidešimt metų paskelbti labai vertingi Lietuvos miestų istorijos dokumentai dar laukia teisininkų dėmesio).

Tačiau vargu ar galima teigti, kad aristokratinės Lietuvos valstybės viešojoji teisė yra nuodugnai ištirta, ypač žvelgiant į problemą kompleksiskai, vertinant trijų komponentų – teisėkūros, jurisdikcijos ir jurisprudencijos – visumą. Daugiausia dėmesio skirta teisėkūros ir teisingumo vykdymo institucijoms, kiek mažiau – atitinkamoms procedūroms, dar mažiau – doktrinai. Daugelis XIX–XX a. paskelbtų mokslo darbų jau yra pasenę, pavyzdžiui, pagrindinės LDK seimo, Ponų tarybos, centrinių ir vietos valdymo ir teisingumo vykdymo institucijų studijos yra M. Liubavskio, N. Maksimeikos, I. Malinovskio, J. Lapo monografijos [20; 21; 22; 23; 24; 25; 26] – kruopščiai parengtos remiantis pirminiais (iš jų dingusiais ar žuvusiais XX a. karų ir perversmų ugnyje, todėl žinomais tik iš šių darbų) šaltiniais, labai informatyvios, bet pripildytos angažuotų teiginių ir išvadų, pateiktų remiantis oficialiąja Rusijos imperijos ideologija. Dabar šie darbai naudojami tik kaip faktologinė medžiaga, o pačius tyrimus tenka atlikti iš naujo.

⁵ Jurisprudencija sujungia elementus į darnią sistemą, formuoja teisinį mąstymą ir užtikrina teisinių vertybių ir žinių perteikimą iš kartos kartai. Nauji elementai patenka į teisinę sistemą kartu su naujų interesų doktrininiu pripažinimu. Jurisprudencija „filtruoja“ į teisinę sistemą besiskverbiančius elementus. Kitaip tariant, jurisprudencija yra teisinės sistemos „cementuojantis“ elementas, kaitos mechanizmas ir „imunitinė sistema“.

Bendra principinė Lietuvos viešosios teisės studijų, atliktų iki 1990 m., yda yra atotrūkis nuo Vakarų teisės tradicijos istorijos, atsiradęs, manytina, dėl ideologinių varžtų. Antai tradicija leisti rašytines privilegijas yra vakarietiška. LDK Žemės privilegijos, pradėtos leisti 1387 m., paskirties, turinio, kalbos ir formos požiūriu akivaizdžiai yra Vakarų civilizacijos vaisius⁶. Bet kaip tai suprasti ir paaiškinti, kai leista ieškoti argumentų tik vidiniuose LDK procesuose arba lyginant su tais, kurie vyko į Rytus nuo Lietuvos? Grįžimas prie Vakarų teisės tradicijos konteksto gerokai padėjo spręsti tiek plačias problemas (pvz., teisinės valstybės doktrinos raidos Lietuvoje problema [16]), tiek gana siaurus klausimus (pvz., vakarietiško priesaikos pagalbininkų instituto žinojimas padėjo atskleisti tokį pat institutą Lietuvos Statutuose, ko iki tol niekas nematė ir net neieškojo [13]).

Dabar jau metas pereiti nuo paprasto palyginimo prie lyginamosios teisėtyros studijų. Lyginamasis tyrimo metodas, naudojamas kaip pagrindinis, gali būti labai perspektyvus, pavyzdžiui, tiriant LDK miestuose susidėjusią vokiškosios ir lenkiškosios Magdeburgo teisės versijų, vietinės paprotinės ir statutinės teisės sintezę, kuri buvo suvokiama kaip vientisa teisė, vadinama Magdeburgo arba tiesiog miesto teise, o ne kelios kartu veikiančios teisinės sistemos. Apskritai lyginamasis tyrimo metodas turi būti tarp pagrindinių metodų atliekant kiekvieną kompleksinį Lietuvos viešosios

teisės istorijos tyrimą, nes ši teisė integravo vietinės kilmės lietuvių gentinę ir slavų teritorinę teisę, taip pat recepuotas svetimos kilmės miestų ir kanonų teisės sistemos. Šiam fenomenui paaiškinti, matyt, teks atlikti LDK viešosios teisės doktrinos ir teisinio mentaliteto tyrimą, nes kaip hipotezę galima tarti, kad recepuotos teisinės sistemos buvo svetimos tik kilmės požiūriu. Ji susiformavo užsienyje ir atėjo pas mus per kitus kraštus, bet LDK teisė priklausė tai pačiai Vakarų teisės tradicijai, kurioje susiformavo ir Magdeburgo, ir kanonų teisė. Abidvi teisės sistemos atitiko LDK gyventojų teisinę sąmonę, todėl buvo sėkmingai perimtos ir kūrybiškai pritaikytos LDK.

Žinoma, kalbant apie teisės istoriografijos spragas ir tyrimų perspektyvas galima pateikti daugybę konkrečių viešosios teisės tematikos problemų, kurias reikėtų išspręsti, ir išvardyti daug publikuotų teisės istorijos šaltinių, kurie laukia atidesnio tyrėjų dėmesio, ir net visai netirtų teisės požiūriu. Tačiau natūraliai kyla išteklių klausimas – kokios yra mūsų pajėgos ir ką galime nuveikti? Minėtoje 2011 m. viešajai teisei skirtoje konferencijoje kolegų teisės istorikų iš Mykolo Romerio universiteto nuomonės šiuo klausimu nuskambėjo gana pesimistiškai (kaip ir ką tik paskelbtame straipsnyje [15]). Be abejo, šioje srityje Lietuvoje dirbančius teisininkus nesunku suskaičiuoti „ant pirštų“. Bet tyrimai atliekami ne tik teisininkų, ir nors objektui reikia specifinių teisinių žinių ir kompetencijų, „neteisinis“ požiūris į teisę taip pat yra naudingas, nes leidžia išspręsti psichologinę problemą, su kuria daugmaž susiduria kiekvienas senovės ir viduramžių teisės tyrėjas: šiuolaikinis tei-

⁶ Ypatybė buvo ta, kad šios privilegijos įtvirtino tėvoniinę arba alodinę (ne leninę!) bajorų žemės nuosavybę, o XIV a. pabaigoje – XV a. pradžioje Vakarų ir Vidurio Europoje valdančiojo luomo gretose viešpatavo vasaliniai santykiai, rėmęsi lenine žemės nuosavybe.

sės mokslas teikia daug aprobuotų pažinimo priemonių, teorinių modelių, terminiją, bet kartu neigiamai veikia mūsų sąmonę, nes kelia priklausomybę nuo šiuolaikinių mokslo kategorijų, skatina siekti pritaikyti visa tai senajai teisei, pagaliau sudaro palankias sąlygas mąstymo stereotipams atsirasti. „Neteisinis“ požiūris yra laisvas nuo šiuolaikinių teisės mokslo kategorijų ir padeda pažvelgti į tyrimo objektą iš šalies, suprasti, ką mato neteisininkai tame objekte. Geras tokio tyrimo pavyzdys yra Vytauto Didžiojo universitete gruodžio mėnesį apginta daktaro disertacija „Bajorijos kriminaliniai nusikaltimai ir bausmės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a.“ [8]. Viduramžių Lietuvos viešosios teisės tyrimai atliekami Mykolo Romerio universitete – kaip pavyzdį galima pateikti prieš dvejus metus apgintą labai turiningą daktaro disertaciją „Viešoji teisė Lietuvos Statutuose ir jos išliekamoji vertė šiuolaikinei Lietuvos teisinei sistemai“ [10]. Jau pats tokių disertacijų gynimas rodo, kad bus kam tęsti akademinę karjerą baigusiųjų teisės istorikų darbą. Viduramžių Lietuvos viešosios teisės tyrimams yra svarbūs darbai, dirbami Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje, Lietuvos istorijos institute ir kitose Lietuvos mokslo ir studijų institucijoje. Šia kryptimi produktyviai dirba kolegos gretimose šalyse, turinčiose bendrą teisės ir valstybingumo iki 1918 m. istoriją. Tarpinstitucinio ir tarptautinio bendradarbiavimo potencialas tikrai nėra išsekęs. Visa tai leidžia teigti, kad turimų išteklių turėtų užtekti ir Lietuvos viešosios teisės istorijos tyrimams tęsti, ir universitetinių teisės studijų kokybei užtikrinti.

Išvados

1. Alternatyva tradicinei LDK teisės vientisumo doktrinai yra pliuralistinė tos teisės vizija – toje pačioje teritorijoje yra daugybė alternatyvių teisės subsistemų, kiekviena teisės subsystema turėjo savo viešąją ir privatinę teisę.
2. Pirmasis to meto viešosios teisės tyrimo lygis yra tokių atskirų bendruomenių, realiai galiojusios viešosios teisės tyrimai; antrasis – tokių viešųjų teisių lyginamoji analizė siekiant atskleisti tapčius elementus ir iš to išvesti bendrus teisės principus ir normas, kurių visuma jau nėra realiai kažkur galiojusi teisė; trečiasis – tokių išvestinių viešųjų teisių lyginamoji analizė siekiant atskleisti tapčius elementus ir iš to išvesti dar bendresnius teisės principus ir normas.
3. Bendras metodologinis Lietuvos viešosios teisės istorijos tyrimų pagrindas – sociologinė teisės samprata – supponuoja kompleksinį viešosios teisės istorijos tyrimą, kurio objektas būtų ne tik atitinkamų teisėkūros ir jurisdikcijos segmentų vystymasis, bet ir atitinkama jurisprudencijos raidos dalis.
4. Lietuvos viešosios teisės istorijos tyrimas Vakarų teisės tradicijos, kurioje susiformavo ir plėtojasi Lietuvos teisinė sistema, istorijos kontekstu padeda spręsti tiek plačias problemas, tiek gana siaurus klausimus.
5. Pripažįstant bendrą teisės istorijos mokslo paradigmą kokybišką teisės augimą, vykstantį ir dėl pokyčių visuomenėje, ir dėl vidinių teisinės sistemos egzistavimo dėsnių, atskleidžiami trys svarbiausi teisės tipai: senovės (Lietuvoje egzistavo iki 1387 m.), viduramžių

(nuo 1387 m. iki 1918 m.) ir modernioji (nuo 1918 m.) teisė.

6. Lyginamasis tyrimo metodas turi būti tarp pagrindinių metodų atliekant kiekvieną kompleksinį Lietuvos viešosios teisės istorijos tyrimą.

7. Didelis bendradarbiavimo su istorikais, tarpinstitucinio ir tarptautinio bendradarbiavimo potencialas turi būti panaudotas siekiant tęsti Lietuvos viešosios teisės istorijos tyrimus ir užtikrinti universitetinių teisės studijų kokybę.

LITERATŪRA

Šaltiniai

1. 1588 m. Trečiasis Lietuvos Statutas. In LAPO, J. *1588 metų Lietuvos Statutas*. T. 2. Tekstas. Kaunas, 1938.

2. *Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией*. Том первый. 1340–1506. Санкт-Петербург, 1846.

3. *Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией*. Том третий. 1544–1587. Санкт-Петербург: Типография Эдуарда Праца, 1848.

4. *Белоруссия в эпоху феодализма*. Сборник документов и материалов в трех томах. Т. 1. С древнейших времен до середины XVII века. Минск: Издательство Академии наук, 1959.

5. *Законодательные акты Великого Княжества Литовского XV–XVI вв.* Сборник материалов подготовлен к печати И. И. Яковкиным. Государственное социально-экономическое издательство, Ленинградское отделение, 1936.

Tyrimai

6. ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.

7. BERMAN, H. J. *Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis*. Vilnius: Pradai, 1999.

8. BURBA, D. *Bajorijos kriminaliniai nusikaltimai ir baudmės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a.* Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (05 H). Kaunas, 2010.

9. GALGINAITIS, J. Teisinė sistema ir pagrindinės jos subsistemos kaip lyginamosios teisėtyros objektas. *Teisė*, 2002, t. 44, p. 31–41.

10. KAZLAUSKIENĖ, R. *Viešoji teisė Lietuvos Statutuose ir jos išliekamoji vertė šiuolaikinei Lietuvos teisei sistemai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.

11. MACHOVENKO, J. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų žemės nuosavybė kaip viešosios teisės institutas. *Teisė*, 2011, t. 78, p. 28–41.

12. MACHOVENKO, J. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltiniai*. Mokomoji priemonė. Vilnius: Justitia, 2000.

13. MACHOVENKO, J. Liudytojai ir priesaikos pagalbininkai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. *Teisė*, 2004, t. 51, p. 48–57.

14. MACHOVENKO, J. *XIII–XX a. Lietuvos teisinės sistemos istorija*. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2009.

15. MAKSIMAITIS, M. Lietuvos naujosios teisės istorijos tyrimai: rezultatai ir problemos. *Teisė*, 2011, t. 78, p. 42–54.

16. VAIŠVILA, A. *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje*. Vilnius: Litimo, 2000.

17. VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės privilegijos*. Vilnius, 1962.

18. ГРИЦКЕВИЧ, А., П. *Частновладельческие города Белоруссии в XVI–XVIII вв. (Социально-экономическое исследование истории городов)*. Минск: Наука и техника, 1975.

19. КОПЫССКИЙ, З., Ю. *Социально-политическое развитие городов Белоруссии в XVI–первой половине XVII в.* Минск: Наука и техника, 1975.

20. ЛАППО, И., И. *Великое Княжество Литовское за время от заключения Люблинской унии до смерти Стефана Батория (1569–1586). Опыт исследования политического и общественного строя*. Том первый. СПб.: Типография И. Н. Скороходова, 1901.

21. ЛАППО, И., И. *Великое Княжество Литовское во второй половине XVI столетия. Литовско-Русский повет и его сеймик*. Юрьев: Типография К. Маттисена, 1911.

22. ЛЮБАВСКИЙ, М., К. *Литовско-Русский сейм. Опыт по истории учреждения в связи с*

внутренним строем и внешнею жизнью государства. Издание Императорского общества истории и древностей российских при Московском университете. Москва, Университетская тип., 1900.

23. ЛЮБАВСКИЙ, М., К. *Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания Первого Литовского Статута*. Москва: Университетская типография, 1892.

24. ЛЮБАВСКИЙ, М., К. *Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно*. С приложением текста хар-

тий, выданных великому князеству Литовскому и его областям. Издание 2-ое. Москва, 1915.

25. МАКСИМЕЙКО, Н., А. *Сеймы Литовско-Русского государства до Люблинской унии 1569 г.* Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1902.

26. МАЛИНОВСКИЙ, И. *Рада Великого Княжества Литовского в связи с боярской думой древней России*. Ч. 1. Томск, 1903. Боярская Дума древней России. Ч. 2. вып. 1. Рада ВКЛ. 1904. Ч. 2. вып. 2. (1492–1569). 1912.

27. САС, П., М. *Феодалы городов Украины в конце XV – 60-х годах XVI в.* Киев: Наукова думка, 1989.

STATE AND PROSPECTS OF RESEARCH OF LITHUANIAN PUBLIC LAW HISTORY TO THE END OF THE 18TH CENTURY

Jevgenij Machovenko

S u m m a r y

In the article methodological bases of research of history of public law of Lithuania to the end of 18th century are examined, problems of study of history of public law and methods of solution are discussed. As the alternative of that existing doctrine is proposed the pluralistic concept of Lithuanian public law – in the same territory there were many alternative systems, each of which had their public and private law. The first level of studies is a study of law of individual corporations and associations. The second level is comparative analysis of these laws for the purpose of obtaining general signs. The third

level is further generalization for the purpose of obtaining a general characteristic of Lithuanian public law to the end of the 18th century. The sociological theory of law must become methodological basis of these studies. Research must be carried out in the context of history of the Western legal tradition. It must widely be used the methods of comparative jurisprudence. The history of public law can be considered as the sequential change of three types of the law – ancient (existed in Lithuania to 1387), medieval (1387–1918) and modern (since 1918).

Įteikta 2011 m. vasario 21 d.

Priimta publikuoti 2011 m. kovo 9 d.